

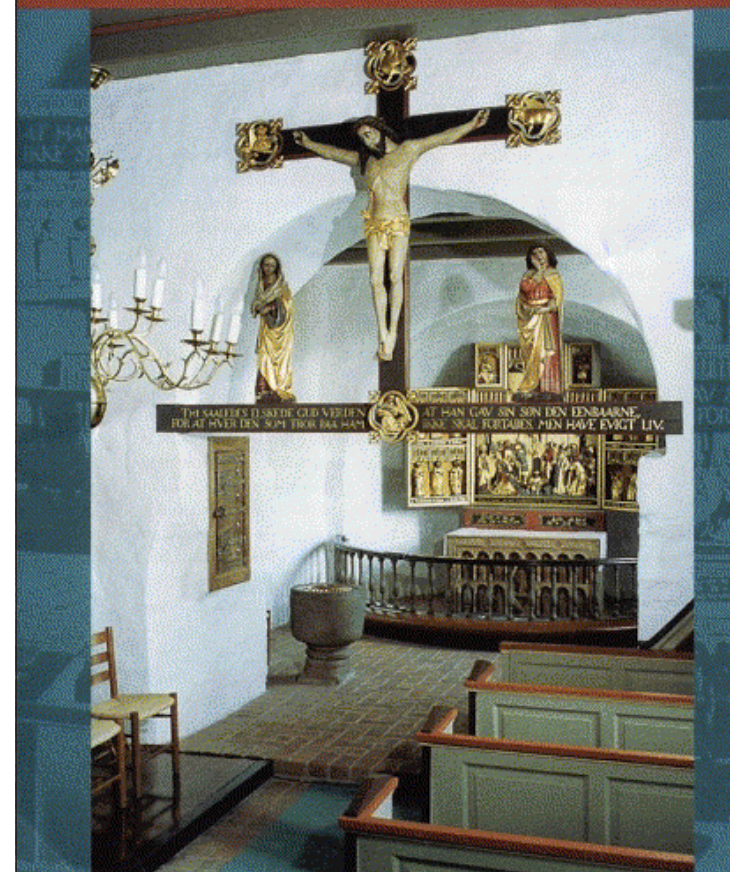
Het verhaal van de middeleeuwse

dorpskerk

THE INTERIOR OF THE MEDIEVAL VILLAGE CHURCH

HET MIDDELEEUWSE DORPSKERKINTERIEUR

REGNERUS STEENSMa & JUSTIN E.A. KROESEN

Stofzuigende dominees, boeren als sleutelbe-
waarder en een onbekende 'kikkerheilige'. De
middeleeuwse dorpskerk in Europa kent een
schat aan verhalen. Na een jarenlange speur-
tocht verschijnt vandaag in Groningen het stan-
daardwerk waarin ze worden ontsloten.

Door Maaïke Trimbach

Justin Kroesen (links) en Regnerus Steensma.
Foto: DvHN/Corné Sparidaens

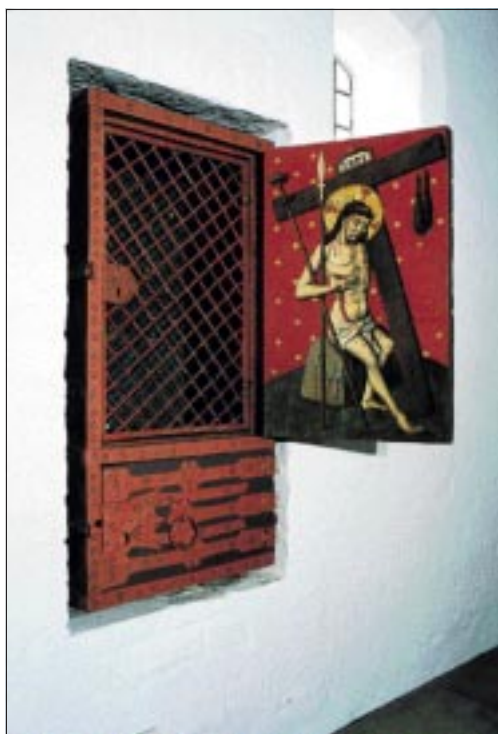
De een is 29 jaar oud, de ander 67. Theoloog Regnerus Steensma is twee jaar geleden gepensioneerd aan de faculteit der Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen, zijn opvolger Justin Kroesen staat nog aan het begin van zijn carrière. Samen trokken ze zes jaar lang door Europa. Van Zweden tot Portugal, van Italië tot Groot-Brittannië bezochten ze honderden middeleeuwse dorpskerken. Ze fotografeerden onder meer tabernakels, kruisbeelden, altaren, doopvonten, kerkbanken, preekstoelen en doksalen. Vandaag presenteren ze het resultaat van al dat werk: *'Het middeleeuwse dorpskerkinterieur'*, een omvangrijk boek met zo'n zeshonderd kleurenfoto's en tweetalige beschrijving van de dorpskerken van Europa. Waarom? Omdat zo iets er nog niet was.

"Alle kathedralen en kloosterkerken in Europa zijn bestudeerd en beschreven", zegt Steensma. "Door kunsthistorici en theologen. Maar de dorpskerken zijn lang niet zo goed gedocumenteerd." Kroesen: "Dat heeft onder meer een puur praktische reden. Als je ze wilt beschrijven, moet je ze zien. Dat kost veel tijd en inspanning en dat zit er voor de meeste mensen niet in." Ze leerden elkaar kennen toen Kroesen in 1994 bij Steensma kwam studeren. Al snel bleek dat ze de interesse in de architectuur van het christendom deelden. In 1998 maakten ze samen hun eerste reis, naar Gotland in Zweden. "Dan merk je dat je meer deelt dan alleen die gemeenschappelijke interesse. Als je langer met elkaar optrekt, moet je ook goede reismakkers zijn. En dat zijn we", stelt Kroesen, inmiddels gepromoveerd, tevreden vast.

Toen het plan om een boek te gaan maken meer vorm kreeg, werd ook duidelijk dat ze de fotografie voor eigen rekening moesten nemen. "Je kunt niet in heel Europa fotograferen inhuren. Dat wordt veel te kostbaar", zegt Steensma. Ze kochten geschikte fotoapparatuur en grote lampen om in de vaak donkere kerken goed te kunnen fotograferen. "Zo hebben we er nog een hobby bij gekregen", zegt Steensma.

Twee generaties, maar wie de twee samen ziet, herkent de hechte band die ze in de afgelopen jaren hebben opgebouwd. Noem een naam van een dorpje en een van de twee weet de bijbehorende anekdote. Vraag naar een voorbeeld van een bijzondere kerk en ze raken niet meer uitgepraat.

Ze beseffen zelf dat hun boek niet alleen interessant is door de uitgebreide informatie die erin staat, maar ook door de totstandkoming ervan. Ze hebben daarom voor de liefhebbers een 'making of' op papier gezet. "Mensen denken altijd dat veel kerken vrij toegankelijk zijn. Dat is zo in de meeste steden, waar veel toeristen komen. Maar in tegenstelling tot het bestaande beeld geldt: hoe zuidelijker je komt, hoe moeilijker je toegang krijgt. In Spanje is de pastoor een heerser over zijn eigen koninkrijkje. We hebben wel meegemaakt dat we in een kerk wilden kijken en dat de pastoor, die er naast woonde, zei:

Kleurig sacramentshuis (tabernakel) met een afbeelding van de Man van Smarten in Jörl (Duitsland)

kom over een uur maar terug", zegt Kroesen. "Dan maakt het niet uit dat je zegt dat je helemaal uit Groningen komt, dan heb je maar te wachten."

In de Scandinavische landen zijn veel kerken wel vrij toegankelijk, evenals in Engeland. "Maar helaas verandert het daar langzamerhand ook, vanwege de angst voor diefstal." Ze troffen stofzuigende dominees aan, haalden boeren van hun tractor om een sleutel te bemachtigen, moesten praten als Brugman om kosters aan hun kant te krijgen, ze haalden soms halve interieurs leeg om goede foto's te kunnen maken. "Dan stonden er honderd plastic stoelen opgeslagen voor het sacramentshuis dat wij wilden fotograferen." Middeleeuwse dorpskerken zijn volgens de twee wetenschappers vooral zo interessant, omdat in die tijd de godsdienst nog overal gelijk was. "Er was nog geen reformatie, heel Europa was katholiek. Als een Portugees in die tijd naar Groningen was gekomen, had hij blindelings de weg kunnen vinden in de kerk. Het interieur was overal ongeveer hetzelfde, bevatte dezelfde elementen, dezelfde heiligen." Hoewel dat laatste ook weer niet altijd het geval was. "Je treft soms heiligen aan, die nergens anders bestaan", vertelt Kroesen. "Tja, Rome kon niet dat hele uitgestrekte

Een prachtig bewerkte bank in Brent Knoll (Somerset) in Groot-Brittannië, gebaseerd op de wereldse fabel *Reinaert de vos*.

gebied in de gaten houden. Zo zijn we ergens de heilige Godo tegengekomen. Die kon je aanroepen als je luidrechtig kikkergekwaak tegen wilde gaan. Die man staat in geen enkel geschrift."

Bovendien zijn dorpskerken minder vaak ten prooi gevallen aan vernieuwingsdrift. "Armoede is heel goed voor het kerkinterieur, omdat het conserverend werkt. Er is dan geen geld voor vernieuwing. De kerk wordt vaak een beetje aan zijn lot overgelaten. Vernieuwing is niet altijd verbetering."

Vloeren in kerken zijn wat dat betreft goede voorbeelden. Ze beginnen verwoed in het boek te bladeren. "Duitse kerken leggen er vaak gladde vloeren in. Afschuwelijk." Kroesen wijst aan: "Hier, zulke tegels vind je in een gemiddelde keuken in een nieuwbouwwijk. Dat doe je toch niet?" Steensma toont op zijn beurt een hobbelig tegelvloertje in een kerkje ergens in Frankrijk. "Kijk, dit is een mooi slordig

vloertje. Prachtig toch. Niks aan doen."

Kroesen en Steensma benadrukken dat ze geen kunsthistorici zijn. Steensma: "Wij letten op andere dingen. Niet op de kunst om de kunst, maar op het gebruik ervan. De kerk was in de Middeleeuwen de spil van het leven. Alles speelde zich daar af. Veel meubilair was gemaakt om praktische redenen, niet om naar te kijken. Daardoor worden er ook 'foutjes' gemaakt. Bijbelverhalen die in een kunstwerk door elkaar worden gehaald, omdat dat beter uitkwam. Dat vinden wij mooi. Veel kerken hebben een deur waardoor vrouwen moesten lopen als ze net bevallen waren. Dan was je onrein en moest je volgens een bepaalde ceremonie weer gereinigd worden. Boven zulke deuren troffen we bijvoorbeeld duivels met een hamer aan, of andere symbolen. Kan ons niet schelen of ze mooi of kunstzinnig verantwoord zijn. Het is gewoon een prachtig verhaal."

Binnen Nederland is Groningen het rijkst aan goed bewaarde middeleeuwse interieurs. "En dat is geen misplaatst chauvinisme, want we zijn beiden geen Groningers van oorsprong. Maar het is echt zo dat we van Groningen wel negen middeleeuwse kerkinterieurs hebben opgenomen, van Limburg één, van Gelderland één, uit Noord-Brabant bijvoorbeeld enkele. Het is niet voor niets dat de stichting Oude Groninger Kerken het hier zo goed doet. Groningers hebben veel belangstelling voor hun kerken en dat is terecht. We hebben ons boek geschreven zonder subsidie, maar op basis van de honderden voorschrijvingen kon het worden uitgegeven. Dat geeft ook iets aan over de interesse voor het onderwerp."

Nu het boek klaar is, ligt het grote gat volgens beide heren

allerminst op de loer. Steensma: "Dit is eigenlijk een vrij globaal overzicht. We zijn nu bijvoorbeeld bezig aan een project in Ost-Friesland, waar we de 132 middeleeuwse kerken uitgebreid gaan bekijken. Daar zijn we wel weer even zoet mee." Kroesen: "Wat we nu helemaal hebben laten liggen, is het oostelijk deel van Europa. Simpelweg omdat we de taal niet spreken en de literatuur daarover dus niet kunnen lezen. Een deel is voor ons niet interessant, we zoeken alleen katholieke kerken, geen oosters-orthodoxe, want dat is een heel andere cultuur waar we onvoldoende kennis van hebben. Maar bijvoorbeeld in Transylvanië, in Roemenië, moeten honderden interessante kerken zijn. Ik heb daar stiekem al wel eens wat over gelezen. Daar zou ik nog wel eens in willen duiken." Steensma kijkt hem even met een jaloeerse blik aan. "Nou ja, ik ben al gepensioneerd, maar jij hebt nog veertig jaar voor je liggen om dorpskerken in kaart te brengen." Het idee staat Kroesen allerminst tegen. "Tegen die tijd breng ik de tweede herziene druk uit van ons Dorpskerkenboek."

Het boek *The Interior of the medieval village church* / *Het middeleeuwse dorpskerkinterieur* wordt vandaag om 15 uur gepresenteerd in de Der Aa-kerk in Groningen. De eerste exemplaren worden overhandigd aan de Zweedse ambassadeur B. Skala ("omdat onze eerste reis naar Gotland in Zweden ging en we daar tot dit onderzoek geïnspireerd zijn"), commissaris van de koningin Hans Alders en voorzitter Simon Kuipers van het college van bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen. Het boek is geschreven in het Engels en het Nederlands, kost 90 euro en is te bestellen via www.peeters-leuven.be.

In deze grafleggingsgroep in Vahl-Laning in het Franse Lotharingen zijn verschillende bijbelverhalen door elkaar gehaald. Jozef van Arimathea en Nicodemus haalden Jezus van het kruis en legden hem in het graf. Toen de drie Maria's het graf wilden bezoeken om Jezus te balsemen, ontdekten ze dat het leeg was. De bewakers van het graf hadden niets van Jezus' opstanding gemerkt, want ze waren in slaap gevallen. In dit beeld zijn aan de voet de slapende bewakers te zien, maar Jezus ligt er nog gewoon. De engel in de groep heeft de boodschap bij zich dat Jezus is opgestaan, wat dus hier niet het geval is.

